Gytis Piličiauskas,
Lukas Gaižauskas,
Algirdas Kalinauskas,
Kęstutis Peseckas, Juras Rutavičius,
Giedrė Piličiauskienė

Nidos akmens amžiaus gyvenvietė

2016 m. įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Pirmieji indoeuropiečiai Lietuvoje. Virvelinės keramikos kultūra 2900–2400 m. pr. Kr.“ (LIP–011/2016), finansuojamą Lietuvos mokslo tarybos pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 m. programą, vyko archeologiniai tyrimai Nidos senovės gyvenvietėje (UK 26019) (Neringos sav.).

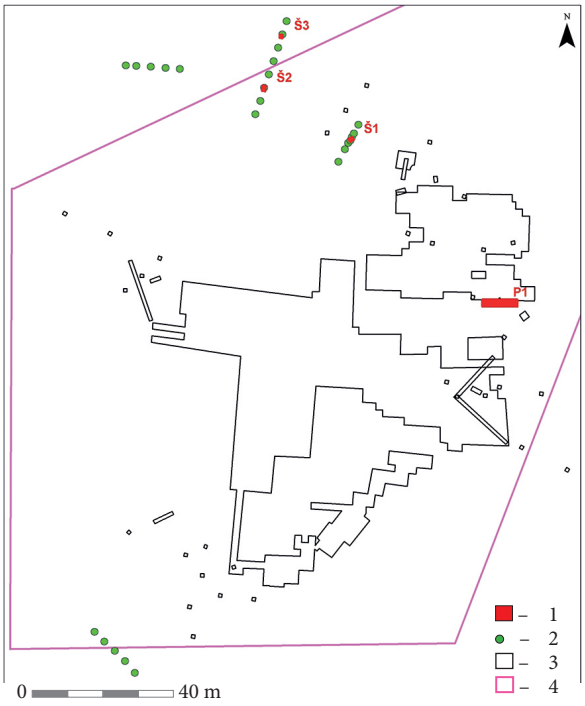

Nidos senovės gyvenvietės tyrimai tęsiasi su pertraukomis jau keletą amžių. 1974–1978 m. R. Rimantienė ištyrė apie 4640 m^2 dydžio plotą, surinko daugiau nei 100 tūkst. vienetų keramikos šukių, suregistravo daugybę stulpaviečių, židinių ir kt. radinių (*ATL 1974 ir 1975 metais*, 1976, p. 5–10; *ATL 1976–1977 metais*, 1978, p. 77–83; *ATL 1978 ir 1979 metais*, 1980, p. 16–19). Nedidelio masto žvalgomojo pobūdžio tyrimai vyko 2011–2013 m. (*ATL 2011 metais*, 2012, p. 26–30; *ATL 2012 metais*, 2013, p. 30–33; *ATL 2013 metais*, 2014, p. 30–33).

2016 m. tyrimų tikslai buvo du: gręžiniais ir šurfais patikrinti 2013 m. pagal profiliavimo georadaro duomenis sudarytą paleoreljefo rekonstrukciją, taip pat ištiriant perkasą surinkti reprezentatyvų kiekį sudegusių augalų liekanų makrobotaniniams tyrimams. Gręžiniai išdėstyti tiesiose linijose kas 4 m, kartais tankinti. Linijos buvo 12–28 m ilgio, suprojektuotos statmenai senoviniams šlaitams, numanomiems pagal georadaro duomenis. Gręžta kalamais rankiniais grąžtais su 2 ir 3 cm skersmens gruntotraukiais. 8 gręžiniuose (3, 5, 10–14) iš 30 fiksuoti senieji dirvožemiai – 10–50 cm storio pilko ar tamsiai pilko humusingo ir degėsingo smėlio horizontai. Jie buvo aptinkami įvairiame gylyje – nuo 62 cm iki 2,4 m. Gręžinyje 10 aptikti net du paleodirvožemiai – 62–90 cm ir 1,6–1,67 m gyliuose. Visi dirvožemiai fiksuoti gręžiniuose į ŠV nuo tirtų perkasų. Pagal georadaro duomenis sukurtas paleoreljefo modelis čia rodė esant daubą. Maždaug joje ir buvo aptikti išlikę neišpustyti dirvožemiai. Į P nuo Nidos senovės gyvenvietės aptikta tik nežymių senųjų paviršių

1 pav. Archeologinių tyrimų Nidoje planas. 1 – iškasos; 2 – gręžiniai; 3 – ankstesnės perkasos; 4 – Nidos akmens amžiaus gyvenvietė (UK 26019). G. Piličiausko brėž.

Fig. 1. Plan of the archaeological investigation at Nida. 1 – trench; 2 –boreholes; 3 – earlier excavated trenches; 4 – Nida Stone Age settlement (UK 26019).

pėdsakų – arba labai trumpalaikių, arba jau išpustytų. Gręžiniuose 27 ir 29 pastebėtos vos 1–2 cm storio degėsingesnio smėlio juostos.

Iš viso ištirti 3 šurfai, visi gyvenvietės ŠV dalyje, gręžiniuose aptiktų užpustytų dirvožemių vietose. 1,3x1 m dydžio šurfe 1 60–100 cm gylyje aptiktas senojo dirvožemio kraigas. Užpustytame dirvožemyje rasta keramikos su mineralinėmis priemaišomis, akmens radinių. 1,5x1 m dydžio šurfe 2 fiksuotas iki 45 cm storio senasis dirvožemis su neolitine keramika, buvęs 55–60 cm gylyje. 1x1 m dydžio šurfe 3 aptikti du 10–20 cm storio senojo dirvožemio horizontai, atskirti maždaug 10 cm šviesesnio smėlio juosta. Apatinis dirvožemis buvo tamsesnis, su daugiau organikos ir neolitine keramika. Ištirti šurfai patvirtino, kad Nidos gyvenvietės ŠV dalyje senieji dirvožemiai kartu yra ir archeologiniai sluoksniai. Tyrimų kryptis toliau sekti senuosius šlaitus bent jau šioje gyvenvietės dalyje yra perspektyvi, o pačios Nidos gyvenvietės radinių paplitimas greičiausiai yra gerokai platesnis už šiandien patvirtintą.

Perkasai tirti pasirinkome Nidos gyvenvietės ŠV dalį, nes čia kartu su neolitine Pamarių keramika buvo randama ir subneolitinės. Tikėjomės, kad šiuos du kompleksus, labai tikslai fiksuojant stratigrafiją ir kiekvieno radinio padėtį, pavyks atskirti, tiksliau datuoti keramikos pasikeitimą. Archeologinis sluoksnis tirtas mentelėmis 50x50 cm dydžio kvadratais ir 7–10 cm storio mechaniniais lygiais. Kasant aptikti archeologiniai radiniai fiksuoti individualiai elektroniniu tacheometru. Archeologinis sluoksnis plautas per 1 mm sietus.

Tirta 10x2 m perkasa priglaudžiant ją prie 1977 m. tirto ploto iš P pusės. Iki įžemio pavyko ištirti tik 6x1 m plotą, nes didžioji archeologinio sluoksnio dalis glūdėjo žemiau gruntinio vandens, o perkasos sienelės buvo labai nestabilios – teko terasuoti šlaitus. Drenavimui ir

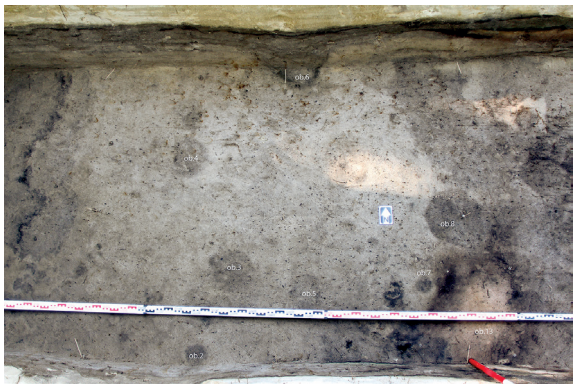

2 pav. Stulpavietės ir laužavietė (objektas 13) archeologinio sluoksnio vidurinėje dalyje. G. Piličiausko nuotr.

Fig. 2. Postholes and a fire site (feature 13) in the central part of the archaeological layer.

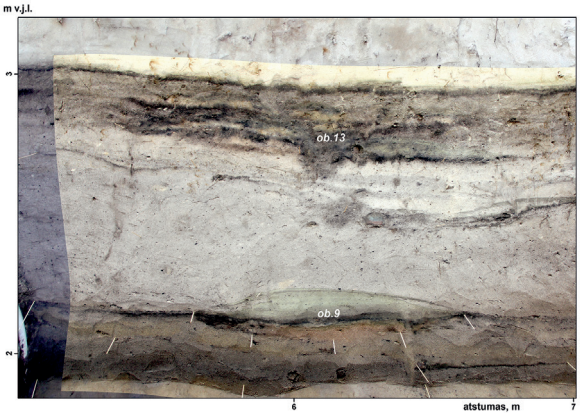

3 pav. Archeologinio sluoksnio pjūvis su laužavietėmis (objektai 9 ir 13). G. Piličiausko nuotr.

Fig. 3. An archaeological layer profile with fire sites (features 9 and 13).

grunto plovimui naudotos dvi skirtingo našumo autonominės sistemos, sudarytos iš plastikinių pjezometrų, vamzdyno ir 2 benzininių vandens siurblių.

Po samanomis buvo maždaug 15 cm storio pilkas smėlingas miškožemis. Giliau aptiktas smulkus ir vidutinio rupumo eolinis smėlis be

radinių. 1–1,4 m gylyje pasiekėme senąjį dirvožemį, pilką arba pilkai rudą, humusingą, su angliukais. Kartu pasirodė ir gausybė archeologinių radinių – daugiausia neolitinė keramika ir skaldyti akmenys, taip pat natūralūs pajūrio gargždo apvalainukai – greičiausiai tinklų pasvarai. Senojo dirvožemio storis – nuo 60 cm iki 1,9 m. Jame matėsi juodo ar tamsiai pilko kur kas humusingesnio smėlio tarpsluoksniai ir lęšiai, sulaikantys gruntinį vandenį ir sudarantys sąlygas virš jų kauptis glaukonitinio molio dalelėms, kurios nuspalvino smėlį žalsvai. Archeologiniame sluoksnyje ir įžemio paviršiuje užfiksavome 13 išskirtinių objektų. Dauguma jų (ar visi?) yra neabejotinai susiję su žmonių veikla – tai laužavietės ir stulpavietės. Ypač įdomios 3 (objektai 1, 9, 13) 0,6–1,3 m skersmens laužavietės. Jos ir jų aplinka išsiskyrė nepaprasta gausa labai smulkių perdegusių kaulų fragmentų. Laužai kurti ne kultūriniame sluoksnyje, bet prieš tai supilant 5–8 cm storio sterilaus smėlio platformėlę. Kiti objektai – tai nežymiai tamsesnės už aplinkinį archeologinį sluoksnį apvalios 10–50 cm skersmens, 5–35 cm gylio dėmės. Greičiausiai tai stulpavietės.

4 pav. Pamarių keramika.
G. Piličiausko ir L. Gaižausko nuotr.

Fig. 4. Bay Coast (Pamariai) pottery.

Visoje archeologinio sluoksnio storymėje vyravo neolitinės Pamarių kultūros radiniai. Daugiausia tai keraminių indų šukės. Iš viso suskaičiuota apie 6500 šukių (apie 23 kg), tačiau daugiau nei 2/3 jų buvo mažesnės kaip 2 cm skersmens. Tarp indų tipų buvo plačiaangių puodynių, amforų, taurių, dubenų. Molio masė liesinta vidutinio rupumo grūsto akmens priemaišomis, šamotas dėtas gana retai. Indų paviršiai dažniausiai nulyginti, vyrauja N tipo juostų jungimo technika. Labiausiai paplitusios kompozicijos iš virvelinių ornamentų, nors pasitaiko duobučių, įkartų, pirštų įspaudų. Kita keramikos grupė – su kriauklių priemaišomis. Tokių šukių rasta apie 200, įskaitant ir labai smulkias, aptiktas plaunant archeologinį sluoksnį. Ši keramika smailiadugnė, subneolitinė, tačiau randama kartu su neolitine. Tai gali

5 pav. Gintaro dirbiniai.
G. Piličiausko ir L. Gaižausko nuotr.
Fig. 5. Amber artefacts.

būti susiję su archeologinio sluoksnio formavimosi specifika – deliuviniais procesais stačiuose kopų šlaituose ir jų papėdėse, taip pat su priešistoriniais perkasimais, bioturbacija. Mažiau tikėtina subneolitinės keramikos importo versija.

Rasti 803 vienetai (290 g) titnago. Naudotas tik nedidelių gabaritų pajūrio paplūdimio gargždas, apvalainukai skaldyti beveik vien tik dvipoline technika. Formaliųjų tipų labai maža – įvairioms veikloms naudotos neretušuotos nuoskalos. Aptiktas vienas „gremžtukas" gludintais ašmenimis, keletas perforatorių ir retušuotų nuoskalų, trapecinis antgalis (subneolito?), 3 nuoskalos gludintais paviršiais, greičiausiai nuskilusios nuo gludintų titnaginių kirvių ar kaltelių.

Tarp kitokių uolienų radinių (apie 2500, 20 kg) buvo daug neapdirbtų pajūrio gargždo apvalainukų, greičiausiai naudotų kaip tinklų pasvarai, juos aprišant tošimi. Nemažai apskaldyto smiltainio, jo nuoskalų, nors skaldytos ir kitos uolienos – granitas, kvarcas, klintis.

Gintaras labai prastai išlikęs, oksidavęsis, trapus. Kasant mentelėmis rasti vos 32 fragmentai, plaunant gruntą – dar 420 fragmentų. Dirbiniai labai fragmentiški, visi sulūžę: žiedas, kabutis, cilindrinis karolis, 3 apskritos ir 3 keturkampės sagos.

Plaunant gruntą rasta tūkstančiai smulkių perdegusių kaulų fragmentų, ypač daug greta laužaviečių ir jose. Absoliuti dauguma kaulų – žuvų. Jų rūšinė analizė atliekama Baltijos ir Skandinavijos archeologijos centre Kylyje (Vokietija).

Makrobotaniniams tyrimams imti grunto mėginiai iš įgilintų objektų ir archeologinio sluoksnio. Lengviausiai atpažįstami buvo lazdynų riešutų kevalai, kurie rinkti tiek archeologinį sluoksnį plaunant, tiek flotuojant. Flotavimas vyko lauko darbų metu, naudojant 0,25 mm dydžio akies sintetinį audinį. Iš viso flotuota apie 940 l archeologinio sluoksnio (47 mėginiai). Surinktos sudegusių augalų liekanos perduotos tirti Gamtos tyrimų centrui.

Pagal perdegusių lazdyno riešutų kevalų AMS C^{14} datas Pamarių kultūros archeologinis sluoksnis datuojamas 2800–2600 cal BC.

Nida Stone Age Settlement

In 2016, in implementing the project *First Indo-Europeans in Lithuania. Corded Ware Culture, 2900–2400 cal bc* (LIP–011/2016), which

is financed by the Research Council of Lithuania, an investigation was conducted at Nida Old Settlement (UK 26019) (Neringa Municipality) in order to check the palaeorelief reconstruction created on the basis of 2013 georadar profiling and to collect a representative quantity of burnt plant remains for macrobotanical examination. During the evaluation 30 2–4 m deep boreholes were drilled and 3 test pits (3.8 m^2) and 1 trench (21 m^2, of which 6 m^2 were down to natural soil) were excavated (Fig. 1). In the trench, a 0.6–1.9 m thick archaeological layer was discovered (Fig. 3) and wet sieved using 1 mm mesh. A total of 803 flint flakes and artefacts (290 g), 2428 finds made of other stone (19 288 g), 6719 sherds of hand built pottery (22 726 g), and 452 pieces of raw amber, flakes, and artefacts (95 g) were found (Fig. 5). 13 features: 3 fire sites and 10 postholes were recorded (Fig. 2). The absolute majority of the finds and features should be ascribed to the Late Bay Coast culture settlement (2800–2600 cal bc) (Fig. 4). Around 100 (about 200 g) of pottery sherds with very fine organic temper were classified as Sub-Neolithic and date to the second half of the 4th millennium bc. They probably found their way into the Neolithic settlement's layer together with diluvium as well as through bioturbation. This is the first time a huge collection of zooarchaeological and macrobotanical material has been collected at Nida because wet sieving and flotation had previously not been employed with the layer. Thousands of burnt bone fragments were collected at the fire sites and beside them. The burnt plant remains were floated from 960 l of soil from the archaeological layer. The laboratory testing is ongoing.

Gytis Piličiauskas,
Lukas Gaižauskas,
Algirdas Kalinauskas,
Kęstutis Peseckas, Juras Rutavičius,
Giedrė Piličiauskienė

Šventosios 1 akmens amžiaus radimvietė

2016 m. vykdyti žvalgomojo pobūdžio archeologiniai tyrimai Šventosios senovės gyvenvietėje (UK 1813) (Palangos miestas), Šventosios 1 radimvietėje, sklype Mokyklos g. 81. Darbai vyko įgyvendinant projektą „Pirmųjų žemdirbių mityba Lietuvoje 3200–2400 m. pr. Kr. Maisto liekanų senovinėje keramikoje biocheminiai tyrimai“ (APP–6/2016), finansuojamą Lietuvos mokslo tarybos. Ieškota senųjų perkasų ir virvelinės keramikos laboratoriniams tyrimams.

Šventosios 1 radimvietė aptikta kasant melioracijos griovius 1966–1967 m. žiemą. 1967–1969 m. R. Rimantienė joje ištyrė 1860 m^2 plotą (Rimantienė R., *Akmens amžiaus žvejai prie Pajūrio lagūnos*, Vilnius, 2005, p. 220–267). Viršutinėje durpingoje sapropelio dalyje tik 10–20 cm storio ir tik maždaug 1 m pločio juostoje rasta virvelinės keramikos, daug medinių ir akmens radinių, stačių kuolų (A sluoksnis). Ši radinių ir medinių kuolų juosta buvo interpretuojama kaip gyvenvietės ar aukojimo vietos aptvaras. Po viršutiniu archeologinio sluoksnio horizontu buvo smėlingo sluoksniuoto sapropelio sluoksnis be radinių, o dar giliau prasidėjo antrasis archeologinio sluoksnio horizontas (B sluoksnis) jau su subneolitine keramika, taip pat gausiais mediniais radiniais.

R. Rimantienės perkasų iš pradžių ieškota gręžiniais. Kalamu rankiniu grąžtu su 3 cm skersmens gruntotraukiu iš viso padaryti 44